

Sterk gemengd

Een socio-economische analyse van agrarische bedrijvigheid in het Hageland en Pajottenland, België.

Greet Kerkhove, *Studies van landbouw en platteland*, nr. 12, Landbouwuniversiteit Wageningen, 1994.

In de reeks *Studies van landbouw en platteland* van de landbouwuniversiteit Wageningen verschenen twee publicaties die, hoewel ze een verschillend onderwerp behandelen, eenzelfde geluid laten horen. Het is een dissonant geluid, maar vermits er uit de landbouw vandaag nog maar weinig harmonieuze geluiden komen, is het des te meer het beluisteren waard.

In *Sterk gemengd* beschrijft en analyseert Greet Kerkhove de verschillende soorten landbouwbedrijven in het Brabantse Hageland en Pajottenland. Het is de eerste keer dat zoiets in Vlaanderen gebeurt volgens de methode van het zgn. bedrijfsstijlen-onderzoek, dat ontwikkeld werd aan de landbouwuniversiteit van Wageningen. Opdrachtgever van dit oorspronkelijk onderzoek is het Vlaams Agrarisch Centrum (VAC), de kleinste en wat aparte Vlaamse boerenorganisatie, die zich o.m. heeft laten opmerken door een constructieve houding ten aanzien van het mestactieplan (MAP). Het bedrijfsstijlen-onderzoek is erop gericht aan te tonen dat de landbouwer geen willoos slachtoffer is van marktprijzen of andere economische wetmatigheden. De boer heeft een keuze en maakt ook keuzes. Hij neemt doelbewust positie in binnen de handelingsruimte van de markt en de beschikbare technologieën. Het resultaat daarvan zijn verschillende zgn. bedrijfsstijlen. Greet Kerkhove onderscheidt in het Hageland en Pajottenland integratieboeren,

gespecialiseerde gezinsbedrijven, grote en 'typisch' gemengde bedrijven en zgn. zelfvermarkters. Elke bedrijfsstijl is een andere manier van boeren. Integratieboeren sluiten contracten af met veevoederbedrijven om zich te verzekeren van een afzet; zelfvermarkters proberen een inkomen te verwerven door op boerenmarkten of anderszins hun producten rechtstreeks aan de consument kwijt te geraken. De praktijk laat dus zien dat er uiteenlopende wegen zijn om in de landbouw een redelijk inkomen op te bouwen. Daartegenover staat het gevoerde beleid waarin duidelijk gekozen wordt voor één dominant landbouwmodel met als kenmerken industrialisering, intensivering en schaalvergroting. Het bedrijfsstijlen-onderzoek stelt die politiek in vraag en biedt tegelijk een alternatief (of beter: alternatieven). Gelet op de huidige economische en ecologische problemen in de landbouw is dat niet onbelangrijk. Het is bv. interessant na te gaan wat de impact is van de verschillende bedrijfsstijlen op natuur en milieu. Het onderzoek van Greet Kerkhove bevestigt de vrees dat de bedrijven die het meest aansluiten bij het technologisch-industrieel ideaaltype de meeste lasten leggen op natuur en milieu.

Wat mogen we daaruit besluiten voor de toekomst van de landbouw? Er tekenen zich drie scenario's af. Een eerste is het vooruitgangsscenario dat alleen een toekomst ziet voor een sterk geïndustrialiseerde en hoog technologische landbouw. Andere bedrijfsstijlen zijn om economische redenen tot uitsterven gedoemd. In dat scenario zal de tewerkstelling in de landbouw verder drastisch teruglopen en zal de druk op natuur en milieu ondraaglijk worden. Tweede optie is een 'duale' landbouw met aan de ene kant landbouwers die kunnen leven van de

Mest en macht

Een politiek-sociologische studie naar belangenbehartiging en beleidsvorming inzake mestproblematiek in Nederland vanaf 1970.

Jaap Frouws, *Studies van landbouw en platteland*, nr. 11, Landbouwuniversiteit Wageningen, 1993.

opbrengst van het land en aan de andere kant beheersboeren die betaald worden voor landschapsonderhoud en natuurbeheer. Vanuit de landbouwers is daartegen veel verzet omdat ze vrezen dat de beheerslandbouw een klasse van onvrije tweederangsboeren zal voortbrengen. Een alternatief voor zowel het eerste als het tweede is het behouden en zelfs versterken van de verscheidenheid van bedrijfsstijlen. In zo'n diversiteitsscenario behoudt de boer de keuzevrijheid om alle economische en technologische mogelijkheden creatief en efficiënt te benutten. En precies daardoor zou dan de werkgelegenheid in de landbouw behouden blijven en tegelijk de druk op het milieu kunnen afnemen.

Hoewel het diversiteitsscenario goed lijkt aan te sluiten bij de feitelijke verscheidenheid aan bedrijfsstijlen, is het niet het meest voor de hand liggende scenario. Zoals gezegd staat het haaks op de gangbare landbouwpolitiek. Hoe die landbouwpolitiek gemaakt wordt, is het onderwerp van *Mest en macht*, een studie van Jaap Frouws over belangenbehartiging en beleidsvorming rond de mestproblematiek. De studie heeft betrekking op Nederland, maar de overeenkomsten met de Vlaamse situatie zijn groot en in het kader van de actuele discussie over het mestactieplan valt er veel uit te leren. Zowel in Nederland als in Vlaanderen is het beleid inzake landbouw jarenlang gevoerd op basis van consensus en in zeer nauwe samenwerking met de

landbouworganisaties. Die neo-corporatistische aanpak heeft zeer zeker zijn verdienste, maar in het bijzonder bij de aanpak van de mestoverschotten komen de gebreken ervan steeds pijnlijker tot uiting. In het verleden hebben de grote boerenorganisaties hun geprivilegieerde positie tegenover het beleid bij voorrang gebruikt om collectieve korte termijn-belangen veilig te stellen. Mest- en milieuproblemen werden ontkend en geminimaliseerd of in het beste geval werd eenzijdig een technische aanpak (zoals grootschalige mestverwerking) als oplossing vooruitgeschoven. Die defensieve aanpak heeft een tijdige en beheerste aanpak van het mestprobleem verhinderd. De milieuproblemen werden alleen maar groter, zodat nu doortastende maatregelen onvermijdelijk geworden zijn, ten koste van de al moeilijke sociaal-economische positie van veel landbouwers. De boerenorganisaties zijn door hun obstructiepolitiek het vertrouwen van politiek en publieke opinie kwijtgeraakt (daaraan probeert de Boerenbond nu iets te doen met een *charmé-offensief*). *De boeren voelen zich in de steek gelaten door hun organi-*

saties die niet meer in staat zijn voor hun belangen op te komen. Het paniekvoetbal van de Boerenbond rond het MAP is illustratief. Op een bepaald moment kwam het zelfs tot een historische 'breuk' met de CVP. Een nooit geziene 'coup de théâtre' die nodig werd bevonden om de verhitte geïmagineerde van de achterban alsnog te sussen.

De erosie van het neo-corporatisme in de landbouw zorgt voor verwarring. Dat heeft in Vlaanderen al geleid tot schermutselingen tussen boeren en 'groenen'. Deze laatste zijn de boeman die ervoor zorgt dat er eenheid is in het boerenverzet. Het bedrijfsstijlenonderzoek heeft ons echter al geleerd dat eenheid schijn is. De landbouw is zo verscheiden en de belangen van de boeren lopen zo sterk uiteen dat het neo-corporatisme met één machtige boerenorganisatie gedaan is om te verdwijnen. Vraag is wat er in de plaats kan komen? De oude Boerenbond zal nog wel een tijd proberen zijn positie te behouden, respectievelijk te herstellen. Maar tegelijk zien we al dat het machtsvacuüm opgevuld wordt door nieuwe belangengroepen. Met name de agro-

industrie zag de kans schoon om zich middels het OCATO (Overlegcentrum van Agrarische Toeleveringsbedrijven) op te werpen als een nieuwe machtsfactor. Maar daarmee worden de belangen van de boeren natuurlijk niet beter gediend. Het perspectief dat Paul Frouws ziet, sluit aan bij het diversiteitsscenario van Greet Kerkhove. Ook hij ziet pluriformiteit niet alleen feitelijk maar ook wenselijk. Maar dan zijn er wel nieuwe en aangepaste structuren nodig om de boeren te betrekken bij samenleving en politiek. Hoe die herstructurering er precies moet uitzien, laat Paul Frouws onuitgewerkt, hij geeft alleen de richting aan. In plaats van de arrangementen tussen de overheid en één geprivilegieerde landbouworganisatie, moet er meer verantwoordelijkheid gegeven worden aan de landbouwers zelf, om tot nieuwe samenwerkingsverbanden te kunnen komen tussen al wie betrokken is bij de landbouw en de kwaliteit van het platteland. "Daarvoor is verbeeldingskracht en inzicht nodig", concludeert Jaap Frouws.

Jos Gysels